

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ РЕДАКТОРА

2005 р., О.А. Жирун

*старший викладач кафедри психології і педагогіки
Національного технічного університету України
"Київський політехнічний інститут"*

Професійна майстерність спеціаліста на ринку праці й в організації стає актуальною галуззю досліджень у проблемному полі психології.

Аналіз досліджень професійної майстерності дозволяють зробити висновок про те, що цей складний психологічний феномен розуміють по-різному і розглядають його:

- як сукупність знань, умінь та навичок (К.К. Платонов),
- як розподілену діяльність у свідомості людини (О. Турчинов), що включає в себе способи, прийоми та правила вирішення професійних завдань (Ю.К. Стрелков),
- як сукупність подій в житті, що актуалізуються в різних професійних ситуаціях (Л.І. Анциферова),
- як упорядковані у свідомості образи пережитих подій (А.А. Кронік, Л.Ф. Бурлачук, Є.Ю. Коржова),
- як результуючу психічних процесів, в якій закріплені усі професійні знання, уміння, навички та способи діяльності, з якими зустрічається за своє життя людина (Е.Ф. Зеєр) тощо.

Проблема формування комунікативної компетентності майбутнього редактора є важливою частиною складної проблеми формування його професійно майстерності, а отже й професійно значимих якостей. Розробка і реалізація на практиці даної проблеми має велике значення в підвищенні рівня успішності в редакторській діяльності.

Професійно обумовлені вимоги до спеціаліста, зокрема редактора, в психології виражаються термінами "професійна придатність" та "професійна готовність". Під професійною придатністю розуміють сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії. Під професійною готовністю – психологічну, психофізіологічну, фізичну готовність (тобто професійну придатність) та науково-теоретичну і практичну підготовку.

Одне з провідних місць у професіограмі редактора посідає спрямованість його особистості. Спрямованість особистості редактора – це мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки конкретними життєвими цілями, джерелом яких є потреби, суспільні вимоги. Виявляючи в діалозі, співпраці повагу і толерантність до автора, редактор тим самим захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, творить нові цінності. А звідси і постає питання професійної культури.

Професійна культура редактора є частиною загально людської культури. В ній втілені духовні цінності освіти і виховання (редакторські знання, теорії, концепції, накопичений професійний досвід, професійні етичні норми), а також способи творчої редакторської діяльності. Професійна культура редактора є системним утворенням.

Показниками високого рівня сформованості редакторської культури слід вважати:

- гуманістичну спрямованість особистості редактора;
- редакційну та психологічну компетентність;
- досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну редакційну діяльність;
- культуру професійної поведінки, зокрема комунікативну культуру.

У науковій літературі комунікативну культуру нерідко ототожнюють з комунікативною компетентністю, як операційним поняттям, що передбачає володіння комунікативним інструментарієм (відповідними навичками і вміннями); або зближують за змістом з культурою поведінки (як знанням і додержанням соціальних норм поведінки і спілкування), часом поглиблюючи її розуміння за рахунок включення у змістову структуру поняття морального настановлення як загальної позиції (ставлення) особистості щодо інших людей.

Але культура мовлення – це здатність використовувати мовні засоби, оптимальні для конкретної ситуації мовлення. Мова – найважливіший засіб спілкування редактора з автором, головний інструмент редакторської праці. Важливі показники мовної культури редактора – змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, емоційна виразність, правильна літературна вимова, вільне, невимушене оперування словом, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою.

Система ритуалів і відповідних словесних формул, яка вживається з метою встановлення контакту та підтримки доброзичливості спілкування, становить мовний етикет. У той же час етикет – це сукупність правил поведінки, які регулюють зовнішній вияв людських взаємин, поведінку в громадських місцях, манери, одяг. Етикет також найчастіше ототожнюється з культурою поведінки.

Культура спілкування є внутрішньо-особистісною складовою психологічної культури особистості. Вона має дві основні компоненти – моральну і психологічну. Моральна культура розкривається у діях та вчинках людей у відповідності з їх потребами, інтересами, ідеалами, цілями. Вона виступає як єдність моральної свідомості та відповідної поведінки. Ця культура стимулює створення системи моральних цінностей та їх ієрархію. Тому в ході спілкування явно чи неявно виступають моральні якості людей, відбувається обмін моральними цінностями.

Психологічна культура спілкування включає як психологічні знання, так і вміння: адекватно емоційно реагувати на дії співрозмовника, вибирати по відношенню до кожного такі способи і засоби спілкування, які б не розходились із мораллю, відповідали б індивідуальним особливостям людей. Для культури спілкування характерна також нормативність.

У вузькому значенні слова, культура – це сума знань та ступінь оволодіння людиною вміннями та навичками спілкування, які створені й прийняті в конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку. Крім того, складність у розрізненні змісту поняття комунікативної культури і комунікативної компетентності зумовлена тією обставиною, що при вивченні комунікативних особливостей людини дослідники зазвичай описують окремі комунікативні якості чи інші характеристики її здатності до спілкування – комунікативно-мовленнєві здібності, комунікативні властивості, риси особистості тощо. А дехто з дослідників інтерпретує комунікативні якості як спеціальні вміння: зокрема, як вміння формулювати свої думки, переконувати, прислухатися до чужої думки, вміння вести бесіду, – наявність яких, певно, свідчить про розвиток відповідних якостей.

Таким чином, щоб досягти високого рівня культури спілкування, необхідно добре розбиратися в психології спілкування та в індивідуально-психологічних особливостях людей, адекватно емоційно та інтелектуально реагувати на їх поведінку та психічний стан, вибрати до кожного індивідуальний спосіб спілкування.

Можна сказати, що культура спілкування – це розуміння іншого в діалозі, співпереживанні. Культура спілкування є і продуктом, і процесуальною характеристикою взаємодії двох суб'єктів. Установки дозволяють описати культуру спілкування як такий психологічний феномен, що має свою специфіку і відрізняється від простої взаємодії, хоч і включає її як одну із сторін.

Тобто, в будь-якому випадку, коли йдеться про культуру спілкування, особистість повинна мати систему морально-комунікативних настановлень, етико-комунікативну орієнтованість як її загальну позицію у спілкуванні й мотиваційний базис формування й вияву комунікативних якостей та вмінь, а також вибору певних способів і засобів комунікативної поведінки.

Що ж стосується комунікативної компетентності, то вона є складовою психологічної структури комунікативної культури, і виступає як сукупність операційно-технічних засобів (комунікативних знань, набутого досвіду спілкування, умінь і навичок як способів досягнення комунікативної мети).

Специфіка редакційної діяльності ставить, як ми вже зазначали, ряд вимог до особистості редактора. Саме вони характеризують інтелектуальну і емоційно-вольову сторони особистості, суттєво впливають на результат професійної діяльності і визначають індивідуальний стиль редактора.

Поняття “компетентність” (від лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю редактора розуміють особистісні можливості, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі редакційного процесу. Для цього потрібно знати теорію редагування, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Компетентність редактора – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення редакційної діяльності.

За Є.О. Климовим, професійна готовність формується в самій діяльності. До неї можуть бути тільки деякі складові для неї. Не існує жорсткого зв'язку між вимогами діяльності та якостями особистості, оскільки дуже велика роль компенсаторних

можливостей психіки людини. Але для цього необхідно знати свої можливості та навчитися компенсації. Саме в цьому проявляється особливість гуманістичного підходу в освіті.

За класифікацією Є.О. Климова професія “редактор” належить не до одного, а до трьох типів одразу – “людина – людина”, “людина – знакова система”, “людина – художній образ”.

Тип “людина – знакова система” передбачає орієнтування у науковій картині світу, добре володіння письмовим мовленням, бездоганну грамотність. Людині, що належить до цього типу професій, потрібні вдумливість та систематичність в роботі, добре зосередження уваги на знаковому матеріалі, здатність сприймати та утримувати в пам’яті великий обсяг словесно-логічної інформації. Важливі аналітичність та критичність сприймання знакового матеріалу. Необхідно утримувати в пам’яті системно організовані, пов’язані між собою блоки образів (наприклад, “про оформлення рукописів”, “про правила редагування” тощо): без чіпкої пам’яті на словесно-логічний матеріал робота редактора неможлива. Потрібні також емоційна стійкість, почуття слова, контексту.

Тип “людина – художній образ”, як правило, вимагає нестандартне мислення, не обмежене шаблонами та стереотипами, розвинуте естетичне відчуття та художній такт (поважне відношення до витвору автора, як твору мистецтва). Цей тип характеризує також гнучкість у прийнятті рішень та чітке усвідомлення відповідальності за формування духовної культури читача.

У дослідженні нас цікавить саме тип відносин “людина – людина”.

Цей тип відносин повинен найбільш точно характеризувати настанову до автора у професійній діяльності редактора. Учасник такого типу відносин постає перед двома завданням: з одного боку зрозуміти автора, проникнути в його внутрішній світ, з іншого – бути максимально адекватно зрозумілим партнером по спілкуванню.

Отже, зміст теоретичної готовності редактора виявляється в узагальненому умінні редакційно мислити, що передбачає наявність у редактора аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь. Зміст практичної готовності вчителя виражається у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать і комунікативні уміння.

Наприклад, О. Бодальов до комунікативних умінь відносить такі, як вміння розбиратися в людях та вірно оцінювати їх, уміння адекватно емоційно відгукуватися на поведінку та стан інших людей, уміння вибирати по відношенню до кожного з партнерів такий спосіб звертання, який би як найкраще враховував їхні індивідуальні особливості.

В.М. Панферов до комунікативних якостей відносить властивості, що розкривають відношення до людей, відношення до себе та особливості взаємовідносин між людьми, а також якості, що безпосередньо характеризують сам процес спілкування. Саме В.М. Панферов описує комунікативні вміння як синтез загальнопсихологічних, соціально-психологічних та спеціально-професійних якостей особистості. У цьому ракурсі будь-яке особистісне утворення можна назвати комунікативним, маючи на увазі те чи інше його виявлення у поведінці та спілкуванні.

Таким чином, виділяються два аспекти аналізу комунікативних якостей редакційно-видавничій системі: властивість особистості та відносини.

При цьому до комунікативних властивостей можна віднести властивості характеру, темпераменту, особливості вищої нервової діяльності, що виявляються у професійному спілкуванні та спільній діяльності. Наприклад, демонстративність поведінки, емоційна стійкість, екстравертність, рухомість чи здатність переключатися.

До комунікативних відносин відповідно відносяться якості, що визначають характер спілкування – настанови, цінності. Сюди можна віднести навички, вміння та знання, необхідні для організації та контролю міжособистісної професійної комунікації (уміння активно слухати, уміння аргументувати, уміння прогнозувати поведінку партнера, уміння уникати конфлікту).

Підсумовуючи вищенаведене, на нашу думку, найголовнішим у професії типу “людина - людина” є діалогічна налаштованість, діалогічна стратегія діянь у міжособових взаєминах. У професії редактора бажано якомога більше прагнути до насичення взаємодії з автором конструктивними діалогами, що мають певні принципи, а саме:

- повага до партнера;
- прийняття партнера таким, яким він є;
- орієнтація на найвищі досягнення партнера (реальні та потенційні);
- згода учасників діалогу щодо базових знань, норм, цінностей і цілей, якими вони керуються у цьому діалозі;
- повага до себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балл Г.О.* Діалогічні універсалії сучасного гуманізму як орієнтири соціальної поведінки // Зб-к наукових праць викладачів і аспірантів факультету менеджменту та маркетингу. – К.: ІВЦ “Політехніка”, 2002. – С. 236-385.
2. *Бодалев А.А.* О взаимосвязи общения и отношения // Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – С. 122-127.
3. *Винославська О.В., Білецька Л.О.* Деякі аспекти підготовки спеціалістів до взаємодії з інформаційно-професійним середовищем // Вісник НТУУ “КПІ”. Наук.-метод. сер., 1995. – Вип. 17. – С.17-23.
4. *Климов Е.А.* Психология профессионала. – М.: Ин-т практ. психологии, 1996. – 400 с.
5. *Обозов Н.Н.* Психологическая культура отношений: Метод. пособие. – СПб.: МАПН, 1995. – 33 с.
6. *Рибалка В.В.* Психология розвитку творчої особистості: Навч. посібник. – К.: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 1996. – 236 с.